DOI: 10.21030/anyp.2020.1.6

Hegedűs Rita

Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések *(Zagar Szentesi Orsolya)*

TINTA KÖNYVKIADÓ. BUDAPEST. 2019. 559 OLDAL

Magyar nyelvtan – újraírva

„A nyelvtanok általában nem tartoznak a sikerkönyvek közé. A szűk értelemben vett szakmán kívül csak kevesen veszik kézbe” – így kezdi legújabb munkájának a bevezetőjét a szerző. Ismerve a magyar mint idegen nyelv leírásában élvonalbeli szerepet betöltő, komoly szakmai karizmával bíró gyakorlati és elméleti szakember, Hegedűs Rita életművét és mintegy tizenöt éve megjelent azonos című (ám szűkebb terjedelmű, némileg eltérő szerkesztésű) kötetének szakmai és piaci fogadtatását, joggal tűnhet úgy, hogy az idézett mondatok nem hangzanak éppen hitelesen. Hovatovább némi retorikai fogást is belehallhatunk ezekbe a sorokba.

A most bemutatandó kötet 2004-ben napvilágot látott elődje ugyanis a maga idejében rövid idő alatt komoly visszhangot váltott ki a hazai és a külföldi nyelvoktatói, illetve nyelvészkörökben. Igen népszerű, sokat idézett forrás lett a magyart idegen nyelvként oktató nyelvtanárok és az ennek grammatikaoktatási, valamint nyelvelméleti hátterével foglalkozó szakemberek körében. Olyannyira, hogy a kiadása után néhány évvel már nem lehetett kapni a boltokban, így a könyvtárakban fellelhető példányok iránt is egyre nőtt a kereslet. Érthető, hogy az évek óta emlegetett második kiadás megjelenését komoly várakozás előzte meg, annál is inkább, mert várható volt, hogy a szerző jelentős mértékben fogja bővíteni, illetve szerkezeti és tartalmi vonatkozásban módosítani a korábbi kötet anyagát. (Talán ez is közrejátszott abban, hogy időközben az eredeti kiadásnak csak egy változatlan utánnyomása lett 2005-ben.) Másrészt minden jel arra mutat, hogy a „szűk értelemben vett szakma” Hegedűs nyelvtanának/nyelvtanainak célközönsége esetében nem is olyan szűk, sőt a 2004-es kiadás óta ez a kör mintegy növekedni látszik, hiszen Magyarországon és külföldön a magyar mint idegen nyelv („MID”) oktatása – ennek köszönhetően pedig az ezzel foglalkozó szakemberek képzése – iránt továbbra is komoly érdeklődés mutatkozik (annak ellenére, hogy a nyelvoktatás és a nyelvoktatóképzés színterein nyilván tapasztalhatók bizonyos átrendeződési folyamatok). Ezek a tendenciák nagyon jól megmutatkoznak egyrészt abban, hogy az évente immár több helyen is megtartott úgynevezett „MID-napok” szakmai-tudományos fórumain, valamint egyéb (alkalmazott) nyelvészeti konferenciák MID-szekcióiban egyre több az érdeklődő résztvevő, másrészt abban, hogy a magyar mint idegen nyelv oktatásához kapcsolódó tananyagok, módszertani segédkönyvek, munkafüzetek, nyelvtani vagy szókincsfejlesztő kiegészítő anyagok stb. száma ugrásszerűen megnőtt az utóbbi két évtizedben – úgy a papírformában megjelentetett, mint az online platformon működő anyagok tekintetében. Ezzel párhuzamosan gyakorlatilag egy emberöltő alatt a teljes MID-szféra napjainkra komoly módszertani és elméleti hátteret dolgozott ki, és a magyar nyelvtudomány általános eredményei alapján sajátos ágazatot alakított ki a magyar grammatikográfiában – akkurátusan építve a „magyar mint idegen nyelv grammatikájának” a tárgyalási kereteit.

Hegedűs 2019-es kötete nemcsak a legújabb és legterjedelmesebb (jegyzetapparátussal 560 oldal), de jelenleg egyben a legátfogóbb (a nyelvi rendszer és a nyelvi mechanizmusok minden szintjét átölelő) és elméletileg is az egyik legkiérleltebb opusza ennek a szakterületnek, ebből kifolyólag pedig komoly figyelmet követel magának korunk tudományos igényű magyar nyelvtani tezauruszainak sorában is. Míg a 2004-es kiadást a *Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához* sorozatban jelentette meg a Tinta Könyvkiadó, addig a 2019-es változatot – tudományos és szakmai súlyához méltóan – a rangos *Magyar nyelv kézikönyvei* sorozatban adták ki. Ez a változás (még ha esetleg egyéb, sokkal prózaibb okai is vannak) szimbolikusan is tükrözi, hogy a másfél évtizede egyedi nyelvleírási koncepciójával és úttörőnek számító – logikai és szituációs – kategorizációival még kissé „experimentálisnak" tűnő és főképp gyakorlati-didaktikai célokat szolgáló anyag a szerző funkcionális nyelvészeti érdeklődésének elmélyülésével (amelyről Hegedűs számos színvonalas nyelvészeti publikációban adott számot az utóbbi másfél évtizedben) még árnyaltabb, részletezőbb és tudományosan is szilárd keretekbe ágyazott munkává érett. Igaz ugyanakkor, hogy időközben sokat formálódtak, számos eredménnyel gazdagodtak maguk a különféle funkcionális irányzatok is.

A kötet ismertetése előtt érdemes áttekinteni a gyakorlati célú magyar (bár nem feltétlenül magyar nyelven megjelent) grammatikai munkák jelenlegi kínálatát. Tény, hogy a huszadik század utolsó feléhez képest ez a terület igen nagy pezsgést mutat az elmúlt húsz év távlatában, hiszen (vélhetően) ebből az időszakból jó egy tucatra tehető azoknak a tudományos megalapozottságú, de elsősorban oktatási célokra íródott magyar nyelvtanoknak a száma, amelyek célkitűzései között kimondva szerepel az, hogy akár tananyagként, akár tanári kézikönyvként segítsék a magyar és a magyar mint idegen nyelv grammatikájának a tanítását. Bár az egyes nyelvi jelenségek ábrázolásában sokuknál jól érzékelhető a formaleírás mellett a használati funkciók és a működési mechanizmusok tárgyalásának a térnyerése, e kötetek többsége alapkoncepció tekintetében mégsem szakad el lényegesen a klasszikus leíró nyelvtanok formamotivált témafelosztásától és tárgyalásmódjától. Ezért Hegedűs Rita kötete ezen újabban kiadott munkák közegében is – másfél évtized elmúltával – kimondottan egyedinek számít, hiszen a klasszikus formai jelenségeket tárgyaló első rész *(I. Formák)* után a másik két fejezet *(II. Funkciók, III. Összefüggések)* már alapvetően logikai-szemantikai, illetve kommunikációs és pragmatikai funkciók szerint kategorizálva mutatja be a magyar nyelv alegységeit.

Ennek fényében értelmezendő a szerző által több helyen is kiemelt célkitűzés, hogy a kötet nem a nyelvnek mint forma- és szabályrendszernek a „statikus és lineáris" ábrázolása, hanem elsősorban az „elemek együttes működésének" (271) és a „nyelvhasználat rendszerének" (271) a leírása, amelyben a funkcionális nyelvészet legalapvetőbb tétele – a nyelvhasználat központba helyezése – tükröződik. Hegedűs azonban némileg átértelmezi, kiszélesíti a funkcionális szemléletben megszokott funkciófogalmat: a funkciókat a valóságban előforduló kommunikációs alaphelyzeteknek, diskurzusegységeknek fogja fel (például birtoklás, helyviszonyok, egzisztencia, összehasonlítás, megszólítás, óhajtás, állítás-tagadás, modális viszonyok stb.). Éppen ezen funkciómegjelölések adják a kötet kulcsszerepű második részének a fejezetcímeit; az egyes fejezetekben pedig az adott funkciókat kifejező formák és szerkezetek lehetséges variációit, illetve létrehozásuk morfoszemantikai, morfoszintaktikai szabályait ismerteti a szerző. A klasszikus leíró nyelvtanok – nagy vonalakban – ennek éppen az ellenkezőjét teszik, vagyis alapvetően a formákból indulnak ki: fő feladatuk az elemek strukturális összefüggéseinek a magyarázása, és ezen keresztül jutnak el a funkciók tárgyalásáig.

Az idegennyelv-tanuláskor azonban nincs még meg az egyénben az anyanyelvtudásban magától értetődő forma- és szabályismeret, megvannak viszont az univerzálisan többnyire adott logikai-szemantikai funkciók és kommunikációs elgondolások (ki akarjuk fejezni, hogy 'van valamink', hogy 'bizonytalanok vagyunk' valamiben, meg akarunk szólítani valakit stb.), amelyek abból a már Arisztotelész által felismert sajátosságból fakadnak, hogy „a nyelv egyetemes emberi (univerzális) alapstruktúrával bír" (Hegedűs 2012: 58), illetve hogy – a kulturális különbségek ellenére is – „az egész emberiségnek egységes mentális adottsága van" (Hegedűs 2012: 58). Az idegennyelv-tanításban – így a MID-tanításban is – ezekből a kategóriákból kell kiindulni és innen haladni a formák és azok

kapcsolódási módjának az elsajátíttatása és tudatosítása felé, párhuzamosan hozzájuk rendelve az általuk betölthető logikai-szemantikai funkciókat. Ezek alapján nem nehéz belátni, hogy a funkcionális nyelvleírás, ha nem is az egyedüli, de az egyik legcélszerűbb módszertani keret egy adott nyelv „idegen nyelvként" való leírására, főleg, ha praktikus szempontokat is szem előtt tartunk.

A rendszer elemeinek és működésüknek az összefüggésben láttatása, a forma és a jelentés együttes ábrázolása mellett a funkcionális szemléletmód egy másik fontos alaptétele is következetesen kifejezésre jut a kötetben. A használatközpontúság okán nemcsak forma és jelentés, hanem a nyelv egyes szintjei sem különülnek el élesen, s ezt a leírásban is érvényesíteni kell – és érvényesíti maga a szerző is, hiszen bármelyik nyelvi szintre is fókuszál egy-egy fejezet vagy témapont (fonémák, szóelemek, mondatok szintje), az adott elemcsoport leírásában megjelenik a más nyelvi szintekre gyakorolt hatás, az azokhoz való kapcsolódás. Ennek folytán például az I. rész *(Formák)* 4. fejezetében *(A változások melegágya: a nyelv hangzó oldala)* található hangtani ismeretek nagy része gyakorlatilag morfofonológia, illetve az egyes mondatrészek főbb szerkezeti ismérveit összegző 14. fejezet *(Mit állít az állítmány, mit jelez a jelző?)* pedig számos mondatszemantikai és logikai-szemantikai leírást is tartalmaz.

Az első rész *Bevezetés*ében a szerző pedagógiai célúként definiálja művét, így „mindig előtérbe kerülnek az érthetőség, taníthatóság szempontjai" (17), ez azonban nem gátolja abban, hogy tématól függően indokolhatóan változó, de minden esetben jól kidogozott elméleti keretet is adjon az egyes jelenségek leírásának, tudatosan vállalva az „eklekticizmus lehetséges vádját" (7). A kötet így az uralkodó funkcionális látásmód mellett – meglátásom szerint egymást cseppet sem zavaró vagy kizáró módon – érvényesíti a nyelvtipológia, a kontrasztív nyelvészet és helyenként a kognitív nyelvészet szempontjait. Hegedűs Rita munkája azonban mindemellett valóban pedagógiai célkitűzéseket is felvállal, hiszen az elméleti leírásokat intenzíven átszövik a tanári kézikönyvekre jellemző módszertani megfigyelések, magyarázatok, helyenként konkrét tanácsok és javaslatok egy-egy nyelvi jelenség tanításához, de általános tanuláspszichológiai fejtegetéseket is olvashatunk néhány jelenség kapcsán (103). Ezek különösen értékes és autentikus részei a műnek, hiszen a szerző pályája jó részében gyakorló nyelvtanárként is dolgozott, ebből nőtt ki tekintélyes szakmai és módszertani kompetenciája, és ebből fakad a nyelvleíráshoz kapcsolódó tudományos és kutatói érdeklődése is.

Összevetve a 2019-es kötetet a másfél évtizeddel ezelőttivel, a terjedelmen és a vizuális megjelenésen kívül számos egyéb vonatkozásban is különbözik a két munka – talán ezért sem ártott volna egy megkülönböztető alcímet találni a 2019-es opuszhoz. Megmaradt a hármas tagolás *(I. Formák, II. Funkciók, III. Összefüggések),* így egy adott nyelvi elemcsoport továbbra is többféle tárgyalásban kerülhet elő, aszerint, hogy a forma vagy a funkció oldaláról ismerteti őket a fejezet, illetve aszerint, hogy milyen más struktúrákkal összefüggésben tárgyalódnak. Ez az elgondolás a hagyományos nyelvtanokhoz képest azt jelenti, hogy az egyes utalások alapján (amelyek egyébként jórészt precízek, csupán két helyen akadtam hibás utalásra) többször kell előre- és hátralapozni a könyvben ahhoz, hogy teljes képet kapjunk az adott témáról.

A különbségek azonban sokkal kiugróbbak. A 2019-es kötet sokkal markánsabb elméleti profillal bír, szemmel láthatólag jóval több benne a szakirodalmi hivatkozás, ezenfelül megjelennek a lábjegyzetek, amelyekben a szerző az esetleges alternatív álláspontokról tudósít, vagy a gyakorlati életből vett szemléletes adalékokkal színesíti az elmondottakat. Az egyes témák kimunkáltabb teoretikus keretet kaptak, és a tárgyalásmód is egzaktabb. Nagyon találóak a témákat bevezető és a hozzájuk mintegy felülről, általános nyelvtipológiai oldalról közelítő, kontextusba helyező, esetenként akár problémafelvető vagy a taníthatóság szempontjaira is reflektáló meglátások több fejezet elején: ezek sok esetben kontrasztív kitekintést is jelentenek – tudatosítandó az adott pontban tárgyalt jelenség vagy funkció magyar nyelvben tetten érhető specifikusságát. Szemléletes példája ennek többek között az igetövek rendszerezését és az igeragozást „beharangozó" 1.7.1 pont, amely a többalakú igetövek

halmazáról ad értékelő jellegű áttekintést, utalva az igei paradigmák memóriában való rögzülésére, eljutva ezen keresztül didaktikai megfontolásokig is.

A feldolgozott témák tekintetében nincs nagy különbség a 2004-es és a 2019-es *Magyar nyelvtan* között – bár a tartalomjegyzékeket összevetve első pillantásra ez nem derül ki. Számos korábbi fejezet ugyanis új címet kapott, illetve bizonyos témarészek átkerültek más témapontok alá, így a kötet anyaga még koherensebb lett. A hagyományosan a lexikai szemantika tárgykörébe tartozó akcióminőséget például a korábbi kiadás az első tematikus egységben *(I. Formák)* tárgyalja, az igei szóképzésről szóló pontban – a 2019-es munkában viszont átkerült az *Összefüggések* egységébe, a hozzá szorosan kapcsolódó aspektus témakörét követően. A hangtani áttekintés a régi kötetben egyik nagy tematikus egységbe sem besorolt különálló rész volt a könyv végén – a mostani kötetben már a mű elején, a *Formák* közé helyezte a szerző. Teljesen újnak tűnik az alcímek összevetése alapján a II.5. pont *(Az egzisztencia kifejezése a magyarban)* és a megszólításokat tematizáló II.11-es pont. A terjedelmi növekedés javarészt viszont annak köszönhető, hogy szinte valamennyi téma sokkal részletesebb nyelvészeti magyarázatokkal lett kiegészítve, nagy részüket általános és kontrasztív tipológiai kontextusba ágyazva vezeti be a szerző, de maguk a leírások is sokkal mélyrehatóbbak és részletezőbbek lettek. Ezt jól mutatja az egész harmadik témaegység *(Összefüggések),* amelynek például a szórendről és az igenevekről szóló pontjait Hegedűs Rita jócskán átstrukturálta, és tartalmilag is számos részlettel egészítette ki. Mindezen változtatásokat figyelembe véve úgy gondolom, hogy azok számára is sok új tartalmi elemmel szolgál a 2019-es munka, akiknek a könyvespolcán esetleg megtalálható a régi kiadás – a címazonosság ellenére ugyanis nem új kiadásról, hanem az eredetinek egy jelentősen átdolgozott és módszertanában kiérleltebb változatáról van szó.

A kötet egyes fejezeteit tartalmilag számba véve a következők mondhatók el. A *Formák* tematikai egységének első hét fejezete zömmel formai leírásokat tartalmaz az alacsonyabb nyelvi szintek elemeiről, illetve a szófajokról, továbbá a névszók és az igék nyelvtani paradigmáit, azok morfológiai szabályszerűségeit veszi számba. Ez a tárgykör eleve kevésbé „kecsegtető” a funkcionális leírás számára, talán ezért is tűnhetnek ezek a részek néhol kevésbé kidolgozottnak – leszámítva a fonémarendszert bemutató I.4. pontot, ahol a formai leírásban valóban sikerül koherensen érvényesíteni a funkcionális látásmódot. A következőkben felsorolok néhányat az általam tartalmilag vagy a megformálás módját illetően kevésbé szerencsésnek vélt eljárások közül.

A szófajok ismertetésében kétszer is előkerül a *beszédrész* terminus. Először az I.2. pont címében *(A nyelv elemei, Szavak, szófajok, beszédrészek)* szerepel a *szófaj* terminus mellé helyezve, de nem derül ki, miben látja a szerző a *beszédrész* és a *szófaj* terminus által jelölt fogalmak különbségét. (A *beszédrész* tudtommal a magyar grammatikai terminológia egyik régebbi eleme, amely a korai grammatikáinkban a mai *szófaj* fogalmával azonosítható.) Az I.2.3. pontban szintén előkerül egy helyen a *beszédrész* terminus (a kontextusból úgy érzékelhető, hogy valóban ’szófaj’ értelemben), de mivel ezek a viszonyok nem tisztázódnak, egy pedagógiai grammatikához képest kissé homályosnak tűnik az említett pont amúgy igen lényegesnek látszó tartalma, ami a többszófajúság jelenségére vonatkozik. Ugyanebben a pontban egy másik kevésbé bevett terminus is előkerül, ez pedig az *akcidencia* („Az ige és a melléknevek akcidenciák”, 23), sőt ez a kifejezés már a 19. oldalon megjelenő, a szófajok érintkezését bemutató I.1. ábrán is feltűnik, de egyik esetben sem fejti ki a szerző, mit is ért e terminuson, helyette egy lábjegyzetes utalással elvezeti az olvasót Szilágyi Sándor kötetének egyik fejezetéhez. (Ez tudományos publikációkban tipikus eljárás, ám egy gyakorlati célkitűzésekkel is bíró grammatika esetében legalábbis szokatlan, és nem is éppen praktikus.) Az I.2. pontban a továbbiakban sem az akcidenciák, sem a beszédrészek nem játszanak különösebb szerepet, így egyszerűbb lett volna nem is említeni őket, mert jelenlétük végső soron csak zavart kelt az olvasóban. Az előbbiekhez képest más módon, de szintén szembeötlő az I.3.1. pont szóképzést tárgyaló részében az, hogy ugyan többször hivatkozik a képzők produktivitására, és jelzi is (33), hogy a képzők produktivitása és a gyakoriság között különbséget kell tenni, mégsem jelenik meg egzaktan, mit kell az egyiken és mit a másikon érteni. Hasonló szövegezésbeli „elliptikusságokból” találunk még néhányat az első

témaegységben, ezek egy esetleges újabb kiadásig nyilván egyszerűen korrigálhatók lesznek. Ennél fajsúlyosabbnak érzem a definiálás hiányát az egyébként is kihívó témának számító segédigéket feldolgozó I.12.2. pontban a *segédpredikátum* kifejezés esetében. A terminus tisztázása annál is inkább szükséges lett volna, mert ebben a pontban többször szerepel a *predikatívum* kifejezés is, a kettő hasonlósága márpedig elég megtévesztő, amit egy egzaktabb elkülönítő definícióval át lehetett volna hidalni. A segédigék csoportja nagyon fluid, elmosódó határú halmaz (elég pusztán arra gondolnunk, hogy vannak azonos mintázatokat alkotó „segédmelléknevek" is), a módbeli segédigék alcsoportjára pedig főleg érvényes, hogy semmiképp sem éles, csak fokozatos átmenetet képeznek a teljes fogalmi tartalmú igék felé. Ennek ellenére az elmúlt évek normatív grammatikáiban (Keszler 2000; Imrényi et al. 2017) kikristályosodott egyfajta konszenzus, amelynek alapján bizonyos módbeli segédigéket (*tud, bír, akar, kell* stb.) hasonló tulajdonsághalmazuk folytán mégis prototipikusnak lehet tekinteni. Célszerű lett volna ezeket az I.12.2.2. pontban taxatív módon is felsorolni, mert jobbára csak a szövegben elszórtan megjelenő példamondatokból derül ki, mely igéket tekinti a szerző módbeli segédigének. A segédigék tárgyalása több alkérdést is indukál, de ezek már részben elméleti témák felé vezetnek. Ennél sokkal inkább gyakorlati kérdést vet fel, és a segédigék kérdéskörét az igeragozási paradigmához csatolja vissza a *fog* segédige, illetve maga a jövő idő kifejezése a magyarban (I.7. *Az ige alaktana*). Sajátos koncepciót takar az a tény (és bizonyára sokaknak fel fog tűnni), hogy az ige grammatikai kategóriáit számba vevő fejezetben nem jelenik meg, sőt szó sem esik a jövő idő *fog* + főnévi igeneves kifejezési lehetőségéről. Ugyanakkor éppen a funkcióalapú „holisztikus" szemléletmódból fakadna az, hogy ha egy adott szófajnál létezik egy nyelvtani kategória (mint esetünkben az igeidő), akkor annak minden megvalósulását számba vegyük (főként és ismételten azért, mert pedagógiai grammatikáról van szó). Ha ezt valamilyen megfontolásból nem tesszük (nyilván Hegedűs Rita sem tévedésből hagyta ki a futurumot ebből a fejezetből), akkor arra célszerű egy rövid indoklással utalni. A *fog* a segédigék fejezetben mégiscsak kap egy négysoros említést, de azt olvashatjuk róla, hogy „használata háttérbe szorul, a jövő időt jelentő határozói elemek és az igekötős igék mellett a jövő idő kifejezésére az ige jelen idejű alakjait használjuk" (217). Ilyen tendencia valóban létezik a magyarban, akár erősödő jelleggel is, a magyar nyelv jelen állapotára nézve mégis túl sarkítottnak, „spártainak" érzem a megfogalmazást ebben a formában, kicsit részletesebb és árnyaltabb fogalmazással jobban rá lehetett volna tapintani a lényegre. (Hogy mennyire nem nélkülözhető nyelvünkből a *fog* + infinitívusz szerkezet, arról például M. Korchmáros Valéria [2006: 48] is egyszerűen meggyőz bennünket nagyon hiteles, szembeállító példapárokkal, amelyek azt támasztják alá, hogy a *fog*-os szerkesztésmódnál sokkal erősebb a bizonyosság, a meggyőzés vagy éppen a számonkérés attitűdje a jelen idős megformálással szemben.) Megemlítendő jellegzetessége még az igealakokról szóló fejezetnek, hogy a jövő idő ugyan nem tematizálódik benne, ezzel szemben ide került a ható képző tárgyalása, ezzel azt sugallja a szerző, mintha ez is a konjugáció része lenne – holott annak ellenére, hogy átmeneti toldalékfajtáról és automatikus képzésről van szó (a *-hat/-het* képző csaknem a ragokéhoz hasonló produktivitással rendelkezik), a ható igék egybemosása az ige inflexiós paradigmáival meglátásom szerint mégis nehezen indokolható eljárás.

Az előbbiekkel szemben az I.8.-as pontot *(Mit takarnak a formák? Dióhéjban a szerkezetekről)* témaválasztásban és koncepciójában is nagyon találónak érzem. Plasztikus kimunkáltsággal, logikusan és meggyőzően vetít egymásra két nagyon lényeges igei szemantikai kategóriát, a szándékot és az irányulást, érintve a legjellemzőbb morfoszemantikai ellentétpárokat, illetve az igei bővítmények kérdéskörét is. A *Formák* fejezet további részeiben egyre inkább előkerülnek a (mondat)szemantikai vagy pragmatikai, sőt például az igenevek, igekötős igék vagy a segédigék kapcsán a tisztán szintaktikai funkciók is. Az I.13.–15. pontokban a mondat formai-szerkezeti jellegzetességeit veszi számba a szerző az egyes mondatrészek szerkesztési, szófaji és kapcsolódási (részben inherens szórendi) sajátosságait kibontva – a kötet egészéhez képest aránylag rövid terjedelemben. A mondattal kapcsolatos logikai és funkcionális témák sokkal részletesebben a II. és a III. részben találhatók. Sőt a *II. Funkciók* fejezet (271–411) gyakorlatilag csupa olyan jelenséget tárgyal, amelyek a mondat vagy a mondatrészletek szintjén jutnak kifejezésre. A tágabb értelemben vett

„mondattan” – jóllehet az előzőekben már említett szituációs vagy logikai-szemantikai kategorizáláson át – ilyen módon fókuszban marad a könyv további egységeiben is. A szituációs alapokból kiinduló, jó érzékkel tagolt és tematizált *II. Funkciók* fejezet színvonalas és logikusan megírt áttekintéseket tartalmaz. Egy vitatható pontot emelnék ki: a II.9.-et, amelyben a „személytelenség (passzivitás)” kifejezéséről ad áttekintést a szerző. A fejezet találóan veszi számba a személytelenség kifejezési lehetőségeit, ugyanakkor feltétlenül átgondolandónak tartom a címben tükröződő azonosító koncepciót, a passzivitás ugyanis nem tekinthető a személytelenség szinonimájának, jóllehet a „személytelenségi skála” (mert szintén skaláris kategóriáról van szó) egyik végpontján éppen a passzív/szenvedő kifejezések állnak.

Az *Összefüggések* a mondatok logikai-szemantikai szerveződésére, illetve pragmatikai vonatkozásaira irányítja a figyelmet, erősen tipológiai megközelítést alkalmazva. Olyan általános nyelvi-logikai kategóriák kapnak benne helyet, mint az aspektus, a modalitás, a nyelvi határozottság, a tematikus szerepek vagy az „örökzöld” szórendkérdés. Az általános nyelvészet iránt érdeklődő olvasóknak valószínűleg ez lesz a kötet legizgalmasabb része, ugyanis az itt sorra vett kérdések többsége a hagyományos formaorientált magyar nyelvtanokban többnyire csak érintőlegesen kerül elő. Az egész III. rész koherenciáját jól mutatja a III.5., 6. és 7. fejezetek (tematikus szerepek, eseménytipológia, esetkijelölés) komplexen egymásra referáló jellege. Közülük kiemelendőnek tartom a rendkívül igényes témát taglaló 6. fejezetet, amelyben az igei eseménytípusok Vendlertől származó osztályozását vetíti a szerző az igenemek típusaira – nagyon is meggyőzően. (Azt azért sajnálhatjuk, hogy az ezen a helyen a 2004-es kiadásban alkalmazott kördiagramot hagyományos táblázat váltotta fel.) Mivel az itt tárgyalt jelenségek nagyon szemléletesen illeszkednek a funkcionalista elméleti kerethez, a III. rész valamennyi témája módszeres elméleti kidolgozásban tárul elénk – ami azonban nem megy az érthetőség és a taníthatóság kárára.

A kötet didaktikai megjegyzései ugyan elsősorban a magyar mint idegen nyelv oktatására vonatkoznak, a szerző már a bevezetőben jelzi, hogy számít a magyartanárokra és a magyar mint anyanyelv iránt érdeklődő olvasókra is. A kötetet átolvasva magam is csak buzdítani tudnám az anyanyelvű oktatásban tevékenykedő tanár kollégákat arra, hogy bátran használják az iskolai nyelvtanórákon – legalább kiegészítő anyagként – Hegedűs Rita könyvét. A számos érdekes összefüggés láttatásán túl a kötet oktatásba való bevonásával hozzásegíthetjük a tanulókat ahhoz, hogy legalább egy-egy jelenség erejéig „kívülről” is rátekintsenek nyelvünkre, tudatosítva számos egyediségét, ugyanakkor belátva azt is, hogy az azonos kommunikációs funkciókat megvalósító mintázatok nyelvenként mennyire eltérőek lehetnek. Nem kis lépés lehet ez afelé, hogy ne váljanak „anyanyelvük foglyaivá”, amit a szerző is elkerülendőnek vél már a bevezetőben (7), és ami köztudottan kedvezőtlenül befolyásolja az idegen nyelvek elsajátítását is. A kötet beemelése az anyanyelvi oktatás napi gyakorlatába akár ebben az értelemben is pezsdítően hathat.

A fent tárgyalt, szakmailag vitatható tartalmi elemek – nem kimerítő – felsorolására csakis a szerzővel való konstruktív és messzemenően „benevolens” együttgondolkodás ösztökélt, és ezek a vélt vagy valós egyenetlenségek természetesen eltörpülnek a kötet egészének a jelentősége mellett. Hegedűs Rita 2004-es *Magyar nyelvtanából* eddig sok inspirációt merítettek oktatói-kutatói feladataikhoz a MID-tanítással foglalkozók, a 2019-es kötet tudományos és szakmai jelentőségét viszont ennél jóval fajsúlyosabbnak gondolom.

Meg vagyok győződve arról, hogy a 2019-es *Magyar nyelvtan*nak igen pozitív fogadtatásban lesz része, és hogy egyediségében is iránymutató szemléletmódja okán elnyeri majd méltó helyét a magyar grammatikaírás kiemelkedő opuszai között. Csak gratulálni lehet Hegedűs Ritának ahhoz az elszántsághoz, kreativitáshoz és erőfeszítéshez, amelyet e tekintélyes munka egyetlen szerzőjeként felmutatott könyve megírásával.

Irodalom

Hegedűs József 2012. *Az idegen nyelv. Nyelvek – nyelvtanulás.* Tinta Könyvkiadó. Budapest.
Hegedűs Rita 2004. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra –Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor 2017. *Nyelvtan*. Osiris Kiadó. Budapest.
Keszler Borbála (szerk.) 2000. *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
M. Korchmáros Valéria 2006. *Lépésenként magyarul. Magyar nyelvtani kézikönyv*. Szegedi Tudományegyetem, Hungarológiai Központ. Szeged.

Zagar Szentesi, Orsolya: Hungarian grammar – rewritten

Az írás szerzőjéről

Žagar Szentesi Orsolya

habilitált docens, tanszékvezető
Zágrábi Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

ozagar[kukac]ffzg.hr